

Hüseyin B. İsmail B. Hüseyin El-Hisârî'nin Şerhu Hizbi'd-Devri'l-A'Lâ Adlı Eseri Üzerine

Ezgi Meuz | ORCID: 0009-0003-1697-7502 | ezgimeuz20@gmail.com |
Mardin Artuklu Üniversitesi, Mardin, Türkiye.
ROR ID: <https://ror.org/0396cd675>

ÖZET

Muhyiddin İbnü'l-Arabî'ye (ö. 638/1240) nispet edilen *Devri'l-A'lâ* adlı evrad, İslam tasavvuf geleneğinde özellikle korunma, huzur ve manevi destek amacıyla okunan dualar arasında yer almaktadır. Bu evrad, Hüseyin b. İsmail b. Hüseyin el-Hisârî tarafından Hicri 1205/Miladi 1790 yılında *Şerhu Hizbi'd-Devri'l-A'lâ* adıyla Türkçeye şerh edilmiştir. Eser, şerh yöntemiyle yalnızca dua metninin manasını açıklamakla kalmayıp aynı zamanda onun hangi durumlarda, hangi niyetlerle okunabileceğine dair ayrıntılı bilgiler de sunmaktadır. Tasavvufî geleneğe göre bu dua; insanların ve cinlerin şerrinden korunmak, hastalık ve sıkıntılardan kurtulmak, savaş ve seferlerde zafer elde etmek, nazar ve yoksulluktan emin olmak ve musibetleri defetmek gibi pek çok amaç için tavsiye edilmektedir. Bu çalışmada şerhin Türkiye'de farklı kütüphanelerde bulunan Türkçe altı yazma nüshası tespit edilmiş ve incelenmiştir. Nüshalar arasındaki farklılıklar, müstensih kayıtları ve istinsah tarihleri üzerinden değerlendirilmiş; ayrıca eserin tasavvufi literatürdeki yeri ve işlevi üzerinde durulmuştur. Böylece İbnü'l-Arabî'nin evrad geleneği içindeki etkisi de incelenmiştir. Bu makale, *Şerhu Hizbi'd-Devri'l-A'lâ*'nın hem metin aktarımı hem de kültürel işlevi açısından tanıtımını yapmakta ve literatüre yeni bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Sözcükler: İbnü'l-Arabî, Hisârî, hizb, evrad.

Atıf Bilgisi

Meuz, E. (2026) Hüseyin B. İsmail B. Hüseyin El-Hisârî'nin Şerhu Hizbi'd-Devri'l-A'Lâ Adlı Eseri Üzerine. *Uluslararası Filoloji Bengü*, 6(1), 1-13.

<https://doi.org/10.62605/ufb.1801220>

Geliş Tarihi	10.10.2025
Kabul Tarihi	11.12.2025
Yayın Tarihi	31.05.2026
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Benzerlik Taraması	Yapıldı – intihal.net
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için bir fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı ve Lisans	Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Etik Beyan	Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Dizinleme Bilgisi	ERIH PLUS, MLA, ProQuest Ulrich's Periodicals Directory, EBSCO - Central & Eastern European Academic Source (CEEAS), Linguistic Bibliography, DOAJ: Directory of Open Access Journals.

On The Work Entitled Sharhu Hizbid-Dewri'l-A'la by Husayn B. Ismail B. Husayn Al-Hisari

Ezgi Meuz | ORCID: 0009-0003-1697-7502 | ezgimeuz20@gmail.com |
Mardin Artuklu University, Mardin, Türkiye.
ROR ID: <https://ror.org/0396cd675>

Abstract

The *Devr-i A'la*, an evrad attributed to Muhyiddin Ibn al-'Arabī (d. 638/1240), is among the prayers recited within the Islamic Sufi tradition particularly for protection, tranquility, and spiritual support. This evrad was translated and commented upon in Turkish by Husayn b. Ismā'il b. Husayn al-Hisārī in 1205/1790 under the title *Sharḥ Hizb al-Dawr al-A'la*. Through its method of commentary, the work not only clarifies the meaning of the prayer text but also provides detailed information regarding the circumstances and intentions under which it may be recited. According to the Sufi tradition, this prayer is recommended for protection from the harm of humans and jinn, deliverance from illness and distress, success in battles and journeys, safeguard against the evil eye and poverty, and the averting of misfortunes. In this study, six Turkish manuscript copies of the commentary preserved in various libraries in Turkey have been identified and examined. The differences among the copies have been evaluated based on scribal notes and dates of transcription, while the work's place and function within the Sufi literary tradition have also been discussed. In this way, the influence of Ibn al-'Arabī within the evrad tradition has been explored. This article aims to introduce *Sharḥ Hizb al-Dawr al-A'la* in terms of both textual transmission and cultural function and to contribute a new perspective to the field.

Keywords: Ibn Arabi, Hisārī, hizb, ewrad.

Citation

Meuz, E. (2026) On The Work Entitled Sharhu Hizbid-Dewri'l-A'la By Husayn B. Ismail B. Husayn Al-Hisari. *International Journal of Philology Bengü*, 6(1), 1-13.

<https://doi.org/10.62605/ufb.1801220>

Date of Submission	10.10.2025
Date of Acceptance	11.12.2025
Date of Publication	31.05.2026
Peer-Review	Double anonymized - Two External.
Plagiarism Checks	Yes – intihal.net
Conflict of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & Licence	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.
Ethical Statement	This study does not require ethics committee approval, as the data used were obtained from literature review/published sources. It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Indexing Information	ERIH PLUS, MLA, ProQuest Ulrich's Periodicals Directory, EBSCO - Central & Eastern European Academic Source (CEEAS), Linguistic Bibliography, DOAJ: Directory of Open Access Journals.

Giriş

İslamiyet'te dua metinleri; yalnız bireysel manevi ihtiyaçları karşılayan metinler değil aynı zamanda dönemin dinî, kültürel ve edebî birikimini de yansıtan kaynaklardır. Klasik dönemlerde kaleme alınan dua içerikli yazma eserler; müellifin ilmî birikimini, tasavvufî eğilimlerini, dil ve üslup özelliklerini ortaya koyması bakımından büyük değer taşır. Bu tür eserlerin günümüz Türkçesine çevrilerek neşredilmesi, hem akademi hem de kültürel mirasın korunması açısından önemli katkılar sağlar.

Dua içerikli yazma eserler, dinî hayatın tarihi seyrini anlamak için de bir kaynak niteliğindedir. Eserlerde kullanılan kavramlar, ayet ve hadis iktibasları, dönemin inanç dünyasına ve ibadet anlayışına ışık tutar. Dolayısıyla filoloji, ilahiyat, tasavvuf ve tarih alanlarında çalışan araştırmacılar için karşılaştırmalı çalışmalar yapma imkânı doğar.

Ayrıca bu metinler, tarihi dil dönemlerinin söz varlığını ve gramer özelliklerini koruyan birer dil yadigarıdır. Çeviri ve transkripsiyon çalışmaları, hem Türk dili tarihi araştırmalarına hem de sözlük bilimi çalışmalarına somut veriler kazandırır. Böylece dilin tarihsel gelişim çizgisi daha net biçimde takip edilebilir.

Arapçadan çevrilen *Devri'l-A'lâ* adlı eser, Türkçeye kazandırılması ve dua şerhi olması yönüyle İslami çalışmalar için de kaynak olabilecek niteliktedir. Dua içerikli bu yazma eser; yalnızca bireysel ibadete dair metinler değil aynı zamanda dönemin tasavvufî anlayışını, inanç dünyasını ve dinî yorum biçimlerini de yansıtır. Bu metnin şerh edilmesi, metnin anlam katmanlarını ortaya çıkararak dönemin dinî hayatını daha derinlikli biçimde anlamaya imkân sağlar.

Bu çalışmanın temel amacı, Muhyiddin İbnü'l-Arabî'ye ait *Devri'l-A'lâ* duasının Hüseyin b. İsmail b. Hüseyin el-Hisârî tarafından yapılan Türkçe tercüme ve şerhinin mevcut nüshalarını tanıtmak ve bu nüshalar arasındaki ilişkileri ortaya koymaktır. Çalışma; öncelikle dua metninin tarihî arka planını ve Hisârî'nin tercüme, şerh yöntemini değerlendirmeyi ardından Yazma Eserler Kurumunda tespit edilen altı nüshayı tanıtmayı amaçlamaktadır.

Yöntem olarak nüshalar dijital erişim yoluyla incelenmiş; paleografik özellikleri, istinsah farklılıkları ve dil kullanımı açısından değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme, hem metinler arası benzerlikleri hem de nüshaların farklı yönlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışma, tanıtıcı bir nitelik taşıdığından ayrıntılı edisyon kritik çalışması yerine nüshaların genel özelliklerini betimleyici ve karşılaştırmalı bir yaklaşım benimsemiştir.

Vird, Allah'a yaklaşmak için belirli zamanda ve belli miktarda yapılan ibadet, dua ve zikri ifade eden tasavvuf terimidir (*VİRD - TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2025). Evrad bunun çoğuludur. Her büyük evliya ya da şeyhin okumayı adet ettiği evrad vardır. Bunlara hizb de denir. Muhyiddin Arabî'nin *Devri'l-A'lâ*'sı da bunlardan biridir.

Muhyiddin Arabî'ye ait olan *Devri'l-A'lâ* adlı evrad, Hüseyin b. İsmail b. Hüseyin el-Hisârî tarafından *Şerhu Hizbi'd-Devri'l-A'lâ* adıyla Türkçeye şerh edilmiştir. Toplamda altı adet Türkçe nüshası tespit edilen duanın, üç tane de Arapça nüshası bulunmaktadır. Arapça nüshaların müstensihleri hakkında kayıtlarda bilgiye rastlanmamıştır. İslamiyet'te önemli bir yere sahip olan Muhyiddin Arabî'nin bu duası insanların ve cinlerin şerrinden korunmak, sağlık, çeşitli seferlerde zafer, bunalımlı hâller,

nazar, yoksulluk, belanın defî gibi konular için okunmaktadır. Hisârî, eseri yazışını şu şekilde anlatmaktadır: “...bundan sonra şârih rahmetu'l-lâh ‘aleyh hüseyin bin isma‘il bin hüseyin hişârî dir ki allâh te‘âlânın rahmeti kendi vü anası vü babası üzerine olsun ki biñ ikiyüz beş senesi mâh-ı cemâzîevvellî günlerinden bir gün gicesinde hizb-i kur‘ânı vü sırr-ı nûr-ı şamedânî ismiyle müsemma üzerine şerh latîf-i şerh etmek tahkîk-i hâtıra huşûr eyledi ki ol imam hümâm rabbânî vü fâzıl-ı tahrîr-i şamedânî umdetü's-sâlikîn sultânü'l-‘ârifîn ve'l-muhakkikîn ‘urefâ’ ed-dehr-i ferîdü'l‘aşr muhyü'd-dîn ‘arabî endülisî hazretlerini allâh te‘âlâ gufrânına müstağrik eylesün u cemî‘ ‘uyubını cinân hil‘atıyla setr eylesün devr-i a‘lâsı olan şu bir hizbdır ki ol veliyy ‘ârif bi'l-lâhü'l-muhakkikü'l-fâsî şerhinde vü bu hizbüñ hakkında ‘alâ hizbü'l-bahr tesmiye buyurdu ki şabahda vü ahşamda şu hizbe tahkîk-i devâm idici kimesne dünyâ vü ahiretde meşûn u mahfûz olur...”

Arabî'nin bu duasını şerh edenlerden biri de Harîrizâde Seyyid Muhammed Kemaleddîn Efendi'dir. Eseri, Fashu Dürri'l-A'ğlâ Şerhu Devri'l-A'lâ adıyla şerh etmiştir. Bu şerhi Türkçeye çevirip yayımlayan ise Abdullah Yasir İslamoğlu olmuştur.

Nüshalar

Eserin günümüze ulaşan yazma nüshaları arasındaki farklar; müstensihlerin dil tercihleri, hattın özellikleri, süsleme biçimleri ve bazı ifadelerin aktarım şekillerinden anlaşılmaktadır. Bu farklılıklar, eserin yalnızca kopyalanmakla kalmayıp her istinsah sürecinde yeniden şekillendiğini de göstermektedir. Ayrıca nüshaların istinsah tarihleri ve kayıtlı oldukları kütüphaneler, Hisârî'nin şerhinin ne kadar geniş bir coğrafyada okunduğunu ve benimsendiğini ortaya koymaktadır. Aşağıda eserin tespit edilen altı Türkçe nüshası ayrı ayrı tanıtılmış ve özellikleri belirtilmiştir.

1. B1 Nüshası

Nüsha, 198x110; 127x64 mm ölçülerinde olup sırtı mıkplepli ve meşin bez ciltlidir. 135 varak olup hattı nesihdir. Bursa İnebey Kütüphanesinde Genel\611 numaralı koleksiyonda kayıtlıdır. İstinsah tarihi 15 Safer 1255 olup müstensihi Ahmed Bedreddin b. Şeyh Ali Rıza'dır. Yazı çerçevesi yaldızlıdır. Kapak sayfasından sonra münacata yer verip sonrasında metne geçilmiştir. Eserin başladığı ilk sayfa tezhiplidir. Cetveller müzehheplidir. Genellikle her sayfada 15 satır bulunur. Farklılık gösteren yerler de vardır. Örneğin sayfa 1b'de 10, 20b ve 27b sayfalarında 14 satır bulunmaktadır. Metne başlanılan üçüncü varakta derkenarı iki adet kırmızı renkli çiçekle süslenmiştir. 14b, 42b, 43, 50b, 60a, 69b, 70a, 78b, 86a, 86b ve 87a sayfalarında kısa derkenar yazıları bulunmaktadır. Sayfa 1b'de sözcüklerin üstü yaldızlanmıştır. Genellikle virdin her sözcüğü kırmızıyla yazılmıştır. “allâhümme, bike, taşaşşant” gibi sözcükler siyahla yazılmıştır. Kırmızı yazılarda hareketler gösterilirken siyah yazılarda gösterilmemiştir. Kırmızıyla yazılan sözcüklerin bir kısmının hareketi siyahla gösterilmiştir.

Esere başlamadan el yazısıyla münacaat yazılmıştır. Sonraki sayfada besmeleyle başlayıp Allah ve Peygamber'e duadan sonra eserin şarihi olan Hüseyin b. İsmail b. Hüseyin el-Hisârî'nin adı anılmaktadır. Hisârî eseri, 1205 senesinin cemaziyelevvel ayının bir gecesinde eseri yazmaya karar verdiğini açıklar. Eseri, Muhyiddin Arabî'nin Devri'l-A'lâ diye adlandırılan hizbin şerhidir. Eserin müstensihi ise eseri yazışını şöyle anlatmaktadır: “... şu hizb-i şerîfüñ şerhlerini tahkîk-i tetebbu' eyledüm ki bu hizb-i şerîfüñ ma‘ânîsini izâh u i‘rab u lügatını kemâl mertebeye beyân u ‘iyân etmeğe şilyân şerhini buldum ki ol şerhüñ şâhibi mısır kâhirede ahmediyye medresesinüñ müderrisi idi ehad ve'l-sene-i nâsda diyârbekirli ‘alî bin muhammed tarî-i ‘âmil rahmetu'l-lâh ‘aleyhüñ te‘lîf eylediği şerhdır...”. Buradan anlaşılacağı üzere Ahmed Bedreddin b. Şeyh

Ali Rıza, Diyarbakırlı Ali b. Muhammed'in Hisârî'den telif ettiği şerhi kopyalamıştır. Ahmed Bedreddin b. Şeyh Ali Rıza hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Eserde dua her bir sözcük ve harflerine varıncaya kadar incelenmiş ve bu sözcüklerin açıklanmasında çeşitli kişilerin görüşlerine eserlerinden örneklerle yer vermiştir. Sözcüklerin açıklanmasında yer verdiği çeşitli din adamlarından bazıları şu şekildedir: "...hasan başrî radîya'llâh 'anh didi ki..." "...şemîle oğlu enşar didi ki..." "ibn zafer makâmât şerhinün evvelinde hikâye eyleyüb dir ki allâhüm ancak ism-i 'azamdır didi..." "...ebû recâ 'utâridî didi ki..." "...ibnû's-seyyid didi ki...". Buradan anlaşılacağı üzere dua ile ilgili yaptığı açıklamalarda sadece kendi görüşlerine yer vermemiş, dinî açıdan önemli isimleri anarak eserini ilmi açıdan sağlam temellendirmiştir. Açıklamalarını bu yolla güçlendirmiştir. Bu isimleri zikrederken bazılarının üstüne çizgi çekerken bazılarınınkinden çizgi çekmemiştir. Metin şerhinde ayetlerden de faydalanılmıştır. Örneğin sayfa 114b'de Furkan suresinin 68. ayetine yer vermiştir. Ayetin yazımında yine siyah mürekkep kullanılırken harekeler de siyahla gösterilmiştir.

Eserde her bir cümlelik dua kısmına devr denilmiştir. Bazı devrlerin sonunda o devri okumanın faydaları belirtilmiştir. Örneğin dokuzuncu devr için: Bu devri okuyanın Allah'tan istediği şey olur. Korkulu şekilde çıktığı yolda çokça zikrederse o yolun şerhlerinden kurtulur. Kişi, bir düşman ya da zalimin yüzüne okursa onların dilinden sakınmış olur. Devrin dokuzuncu kısmını yazıp sarığına koyan kişi, zalim üzerinde korku uyandıran biri olur. Bu şekilde sadece duanın açıklamasıyla kalmayıp her bir devrin yani her bir cümlesinin ne için okunması gerektiğiyle ilgili bilgiye de yer vermiştir. 26. devr için: Kişinin kendisi veya bir başkasındaki hastalık, illet durumunu defetmek, gidermek için bu devrin devamlı okunması gerektiği belirtilmiştir. Bu evradın, bireyin yalnızca Allah'a yönelmesi ve ondan yardım dilemesi anlamında bir tevekkül ifadesi olmanın yanında sosyal hayatta karşılaşılan tehlike ve adaletsizliklere karşı da bir dayanak noktası olduğu görülmektedir.

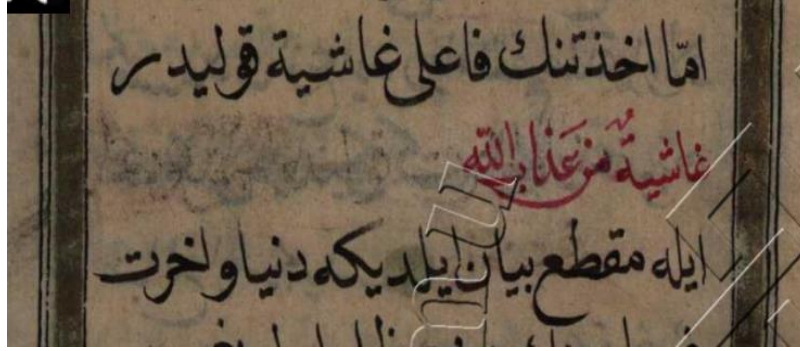
2. B2 Nüshası

Nüsha, 175x115; 108x58 mm ölçülerinde olup sırt miklepli sırtı ve kenarlar meşin bez ciltlidir. 172 varak olup hattı nesihtir. Bursa İnebey Kütüphanesinde Genel\612 numaralı koleksiyonda kayıtlıdır. İstinsah tarihi 19 Şevval 1265'tir. Hisârî eseri, 1205 senesinin cemaziyelevvel ayının bir gecesinde eseri yazmaya karar verdiğini açıklar. Eseri, Muhyiddin Arabî'nin Devri'l-A'lâ diye adlandırılan hizbin şerhidir. Bu şerhin müstensihi Mustafa Lütfullah'tır. Müstensihi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

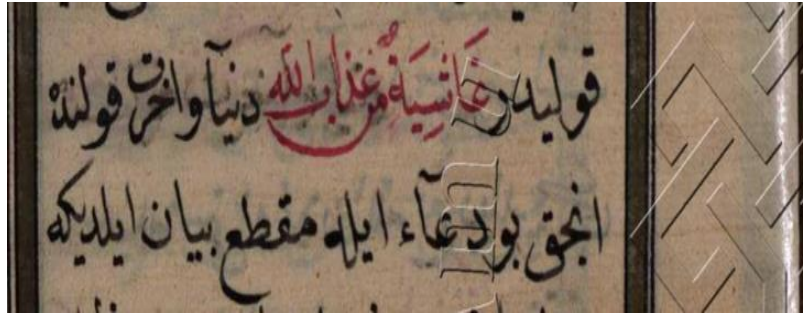
Genellikle her sayfada 13 satır bulunur. Esere başlamadan altın yaldızlı tezhibe yer verilmiştir. 138a, 139a ve 148a sayfalarında kısa derkenar yazıları bulunmaktadır. Virdin her sözcüğü kırmızıyla yazılmıştır. Kırmızı yazılarda harekeler bazen gösterilmiş bazen gösterilmemiştir. Ayetin yazımında yine siyah mürekkep kullanılırken harekeler de siyahla gösterilmiştir. Bu nüsha B1 nüshasına benzerlik göstermektedir. Tıpkı o nüsha gibi her sözcük kırmızı renkle yazıldıktan sonra çeşitli kişilerin de o sözcük hakkındaki yorumlarına da yer vererek açıklama yapılmıştır.

3. B3 Nüshası

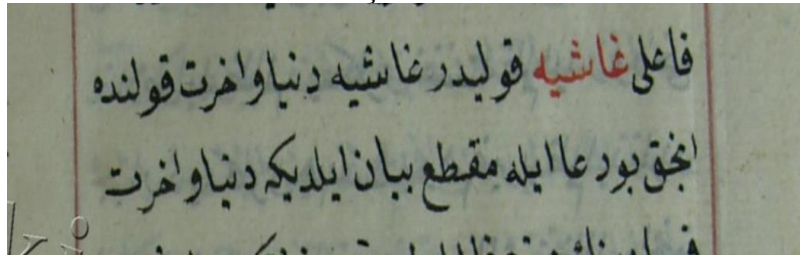
Nüsha, 173x113; 112x64 mm ölçülerinde olup sırt miklepli meşin ciltlidir. 99 varak olup hattı nesihdir. Bursa İnebey Kütüphanesinde Genel\613 numaralı koleksiyonda kayıtlıdır. İstinsah tarihi 23 Cemaziyelahir 1230 olup müstensihisi Osman ez-Zühdî b. İbrahim'dir. Eserin son sayfasında müstensihle ilgili bilgiye ulaşılır. Onun dışında kayıtlarda herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Genellikle her sayfada 15 satır bulunur. Farklılık gösteren yerler de vardır. Örneğin 15a, 16a, 20b ve 23b sayfalarında 14 satır bulunmaktadır. B1 ve B2 nüshalarından farklı olarak kırmızıyla yazılıp açıklanan sözcüklerde hareke gösterilmemiştir. Genel olarak eserde kısa derkenar yazıları vardır. Ayet örneklerine yer verirken yine siyah mürekkep kullanılmış, harekesiz ve üstünde kırmızı çizgi çekilerek yazılmıştır.

Şekil 1

Şekil 2

Şekil 3

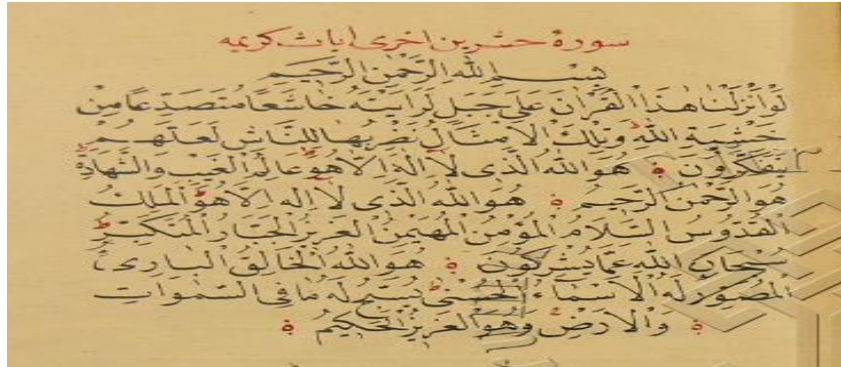
B1 nüshasında 31a sayfasından alınan Şekil 1'de "...kulıdır gāşiyetün min 'azābi'llāh ile maқта' beyān eyledi ki..." şeklinde ifade edilen kısım B2 nüshasından alınan Şekil 2'de "...kulıdır gāşiyetün min 'azābi'llāh **dünyā vü ahiret kavlinde ancak bu du'a ile maқта' beyān eyledi ki...**" şeklinde ifade edilmiştir. B3 nüshasından alınan Şekil 3'te ise "...gāşiyet **gāşiyet** dünyā vü ahiret kavlinde ancak bu du'a ile maқта' beyān eyledi ki..." şeklinde geçmektedir. Koyu renkle gösterilen yerlerde farklılıklar vardır. B1 ve B2 nüshasında kırmızı mürekkeple yazılmış olan "yā müntekim" sözcüğü

bu nüshada siyah mürekkeple yazılmıştır. “*allâhümme yâ hayyu ya kayyum*” ifadesi bu nüshada 27a sayfasında ve kırmızıyla yazılmışken B1 ve B2 nüshalarında siyah, harekeli ve üstünde kırmızı çizgili şekilde yazılmıştır. Bazı sayfalarda (44a, 55b, 81a, 88a ve 90a) yazım hatası yapılmış ve sözcüğün üstüne çizgi çekilerek karalanmıştır. Sayfa 98b’de “*sübhâne rabbike...*” diye başlayan yerde sözcükler harekesiz ve üzerine kırmızı çizgi çekilmiş haldeyken B1 nüshasında 132b sayfasında bu kısım siyah mürekkeple harekeli şekilde yazılmıştır. Diğer iki nüshayla karşılaştırıldığında bu tarzda farklılıklar elde edilmiştir.

4. AE Nüshası

Nüsha, 235x156; 161x80 mm ölçülerindedir. 64 varak olup hattı nesihdir. Millet Kütüphanesinde Ali Emiri Şeriyye/520 numaralı koleksiyonda kayıtlıdır. Ciltli değildir. Yazı çerçevesi bulunmamaktadır. Metne geçilmeden bir sayfası ebru ile süslenmiştir. Eserin başında “*şerhu devrül-a'lâ bi't-türki hüseyin bin ismâ'îl el-hisârî*” yazmaktadır. Sonrasında şerh edenin Hüseyin b. İsmâ'îl el-Hisârî olduğu belirtilmiştir. İstinsah tarihi 1269 olup müstensihisi İsmail Nuri'dir. Yazı çerçevesi bulunmamaktadır. Genellikle her sayfada 21 satır bulunur.

Diğer nüshalarla arasında bazı farklar bulunmaktadır. Örneğin bu nüshanın 17a sayfasında yer alan “*ğaşıyetün min 'azâbi'llâh*” ifadesi B3 nüshasının 23b sayfasında sadece “*ğaşıye*” olarak geçmektedir. Yine bu nüshanın 21a sayfasında geçen “*mezû'mîn*” ifadesi B3 nüshasında yer almamaktadır. Hizbdeki bazı sözcüklerin verilmiş yeri bazı nüshalarda farklıdır. Örneğin AE nüshasında “*bi'lvilâyet*”, “*ve'l'inâyet*” sözcükleri ayrı ayrı açıklanırken B3 nüshasında “*bi'lvilâyet ve'l'inâyet ve'sselâmet*” sözcükleri bir arada verilerek açıklanmıştır. 16a sayfasındaki “*ve's-sultân*” ifadesi kırmızı yazılmış ve harekeleri siyah renkliyken B3 nüshasında harekesiz ve siyah yazılmıştır. Üstünde kırmızı çizgi bulunmaktadır. Sayfa 24b'deki “*fi'l-hayati'd-dünyâ ve fi'l-aḥireti*” ifadesi kırmızı renkte ve harekeleri siyahken B3 nüshasında “*fi'l-hayati'd-dünyâ*” ve ve “*fi'l-aḥireti*” ifadeleri ayrı olacak şekilde (35b ve 36a), harekesiz ve kırmızıyla yazılmıştır.

Şekil 4

Şekil 4'te görüldüğü üzere AE nüshasında diğerlerinden farklı olarak son sayfada “*sûre-i ḥaşrîn aḥiri ayât-ı kerîme*” başlığıyla Haşr suresinin 21, 22, 23 ve 24. ayetlerine yer verilmiştir. Sure; başlık kırmızı, ayetler siyah mürekkepli ve harekeli biçimde yazılmıştır.

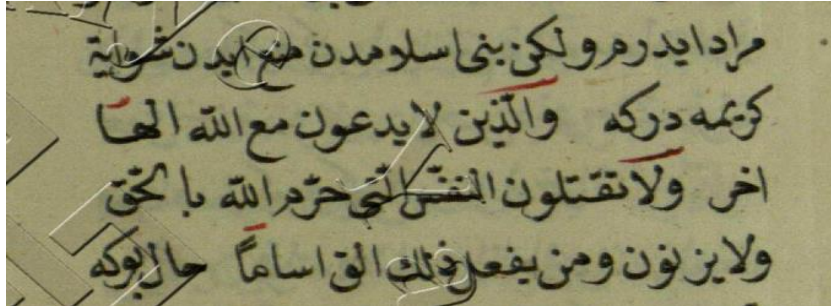
5. K Nüshası

Nüsha, 205x130; muhtelif mm ölçülerindedir. 60 varak olup hattı talik kırmasıdır. Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesinde Kastamonu Halk Kütüphanesi/255 numaralı koleksiyonda kayıtlıdır. Yeşil bez yapıştırılmış, mukavva ciltlidir. Genellikle her sayfada 22 satır bulunur. Nüshanın müellif hattı olması muhtemel olduğu belirtilmiştir. Eserin müellifi belirtilmemiştir. Diğer nüshalarda olduğu gibi hizbdeki her bir sözcük kırmızıyla yazıldıktan sonra açıklanmıştır. Başlık kırmızı mürekkeple ve harekesiz şekilde olup "*hazā kitābū keşfū'l-kurūb şerh-i devr-i 'alā muhyī'd-dīn ibnū'l-'arabī raḍiallāh 'anh kuddusı sırruh*" şeklinde belirtilmiştir. AE nüshasından farklı olarak ilk ayetin geçtiği yerde AE nüshasında harekeli şekilde yazılmışken K nüshasında hem harekeli hem de üzerinde kırmızı çizgi çekilmiş halde yazılmıştır. Bu nüshada hizbin ilk sözcüğü olan "*allāhümme*" kırmızı ve harekesiz yazılmışken B3 nüshasında siyah, harekesiz ve üstü siyah çizgili olacak şekilde yazılmıştır. Bu sözcüğü açıklarken çeşitli isimlere yer verildiği sayfada (3b) açıklamalar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Örneğin: "...*ebū recā 'utāridī didi ki allāh te 'ālānuñ esmāsından taḥkīk toḵsān toḵuz esmā allāhümme ḳavlinin mīmīnde gizlidir...*". 7b'da yer alan "*allāhümme yā ḥayy yā ḳayyūm bike taḥaṣṣant*" ifadesi kırmızı ve üstü siyah çizgili şekilde yazılmışken B3 nüshasında bu ifadeler ayrı ayrı olacak şekilde siyah ve üstü yine siyah çizgili olarak gösterilmiştir.

6. AA Nüshası

Nüsha, 171x120; 105x56 mm ölçülerindedir. 119+2 varak olup hattı nesihdir. Milli Kütüphanede Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi/06 HK 4817 numaralı koleksiyonda kayıtlıdır. Telif tarihi 1205 olarak belirtilmiştir. Çaharkuşe kahverengi meşin, ebru desenli kağıt kaplı mukavva, miklebli, sertabı yıpranmış bir cildi vardır. Genellikle her sayfada 15 satır bulunur. Kitabın başlığı "*hazā kitāb-ı şerh-i devr-i a'lā*" şeklindedir. Başlık kırmızı mürekkeple ve harekesiz şekilde yazılmıştır.

B2 ve B3 nüshasında "...*ḳulıdır ḡaşiye dünyā vü ahiret ḳavlinde ancak bu du 'a ile maḳta' beyān eyledi ki...*" şeklinde ifade edilen kısım bu nüshada da aynıdır. Diğer nüshalardan farklı yerleri vardır. Örneğin B1 nüshasında 66a sayfasında "*yefḳahūl ḳavli*" şeklinde verilen dua bu nüshada 60a. sayfasında "*min lisānī yefḳahūl ḳavli*" şeklinde verilmiştir. Bu nüshada dua "...*ellezīne tedarra 'ū baṣāt yakīn...*" şeklinde verilmişken B1 nüshasında ise "...*ellezīne tedarra 'ū beṣāreti yakīn...*" şeklinde verilmiştir. Eserin son dört sayfasında el yazısıyla yazılmış kısımlar bulunmaktadır. 110b ve 111a sayfalarının yarısı görüntülenmemektedir.

Şekil 5

102b sayfasından alınan Şekil 4'te görüleceği üzere Furkan suresinin 68. ayetine yer verilmiştir. Ayetin meali "Onlar, Allah ile birlikte başka bir tanrıya tapmazlar; haksız yere, Allah'ın dokunulmaz kıldığı insan hayatına kıymazlar; zina etmezler. Zira (bilirler

ki) bunları işleyen kimse cezasını bulacaktır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2024: 365).” şeklindedir. İslam’ın manasını anlattığı kısımda bu ayeti kullanmıştır. Aslında bir ayet üzerinden İslam dininin en dikkat çeken kurallarını vurgulamıştır. Eserde bu şekilde dinin kuralları ayetlere dayandırılarak anlatılmıştır. İslâm yalnızca bir ibadet şekli değildi. Ayrıca bir yaşam tarzıydı, insanların birbiriyle ve Allah’la ilişkilerini düzenliyordu (Davison, 1999). Döneme bu bağlamda bakılacak olursa İslam dininin kurallarının sosyal hayatı düzenleyici rolü olduğunu söylenebilir.

Bütün nüshaların son sayfalarında Abdülkadir Geylani’nin besmele-i şerif duasının bir kısmına yer verilmiştir: ”... *irfa ‘kadrî veşrah şadrî ve yessirli emrî verzuknî min hayşû lâ ahtesib bi fadlike ve ihsânike ve keremike yâ hû hû hû kef he ye ‘ayn şad ha mim ‘ayn sin kaf ve es’elûke allâhümme âlî ahire ve dahî bunuñ için şu hizbüñ ahir nüshasında ihtilâf olundu bizüm cem‘ eylediğimiz şu ahiridir pes ricâm ihvândan beni du‘adan...*” K nüshası talik kırmasıyla yazılmışken diğer nüshalar nesih hattıyla yazılmıştır.

Tasavvuf düşüncesinin derinlik kazandığı 13. yüzyıldan eserin yazıldığı 19. yüzyıla kadar mutasavvıfların açtığı yollar halk için yönlendirici olmuştur.

İbnü’l-Arabî (ö. 638/1240), Seyyid Burhâneddin Muhakkık Tirmizî (ö. 639/1241), Necmeddîn Dâye (ö. 654/1256), Hacı Bektâş Velî (ö. 669/1271 [?]), Mevlânâ Celâleddin Rûmî (ö. 672/1273), Sadreddin Konevî (ö. 673/1274), Fahreddin Irâkî (ö. 688/1289), Müey-yidüddin Cendî (ö. 691/1292 [?]), Saîdüddin Fergânî (ö. 699/1300), Yûnus Emre (ö. 720/1320 [?]) gibi büyük mutasavvıfların faaliyet göstermesi tasavvufi hayatın ve düşüncenin canlılığının delilidir. Bütün bu mutasavvıflar Osmanlı tasavvufunu da etkilemişler ve şekillendirmişlerdir (Namlı, 2019).

“İbnü’l Arabî’nin tam ismi şöyledir: "Muhyiddin Ebu Abdullah Muhammed İbn-i Ali İbnü’l Arabi et-Tai el-Hatimi el-Endülüsi". Bu uzun ismin kısaltılmış şekli de çoğu zaman "İbnü’l Arabi"den ibarettir. Bazen de bunun başına Muhyiddin ilave olunur” (Keklik, 1966). İbnü’l-Arabî’nin görüşlerini takdir edenler onun tasavvufta otorite oluşunu kendisine “Şeyhü’l-Ekber”, dinî ilimlerde müceddid oluşunu da “Muhyiddin” lakaplarını vererek ifade etmek istemişlerdir (İBNÜ’l-ARABÎ, *Muhyiddin - TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2025).

Bu durum onun tasavvufta ne kadar itibar gördüğünün de göstergesidir. Onun Anadolu’da Urfa, Diyarbakır ve Sivas’a uğradığı, Konya’ya gelerek Selçuklu sultanlarıyla görüştüğü bilinmektedir. Nitekim 600/1204’te Hicaz’da tanıştığı Sadreddin Konevi’nin babası Mecdüddin İshâk (v. 618/1221?), İbnü’l-Arabî’yi Anadolu’ya davet etmiştir. İbnü’l-Arabî 602-18 yılları arasında dönem dönem Anadolu’da yaşamıştır (Kılıç, 1999). 22 Rebîulâhir 638 (10 Kasım 1240) tarihinde Dımaşk’ta Benî Zekî’lerin mâlikânesinde vefat eden İbnü’l-Arabî, Kâsiyûn dağı eteğindeki Sâlihiye semtinde bulunan Kadı Muhyiddin İbnü’z-Zekî ailesinin kabristanına defnedildi (*Muhyittin İbn Arabi Kimdir? - Muhyiddin İbnül Arabi Hayatı*, 2025). İbnü’l-Arabî’nin toplam 289 eserinden ancak doksan sekizi günümüze ulaşmıştır (İBNÜ’l-ARABÎ, *Muhyiddin - TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2025).

Özellikle evrad ve hizb türü dualar, İbnü’l-Arabî’nin tasavvufi pratiğinin bir parçası olarak kabul edilmiş ve sonraki yüzyıllarda farklı coğrafyalarda yaygınlık kazanmıştır. Bunlar arasında Devri’l-A’lâ en meşhurdur. Eserlerinden en önemlisi ise el-Fütühât’tır.

“Kısaca *el-Fütûhât* olarak da anılan eserin tam adı *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye fî ma'rifeti'l-esrâri'l-mâlikiyye ve'l-mülkiyye*'dir” (*EL-FÜTÛHÂTÜ'L-MEKKİYYE - TDV İslam Ansiklopedisi*, 2025). Bu eserinde yalnızca dinî konulara değil kendi hayatından ayrıntılara da rastlanır. İbnü'l-Arabî H.630/M. 1232-1233 yılından itibaren, hemen, tamamıyla FÛTUHAT' ını yazmak, yazılmış kısımlarını düzeltmek ve tamamlamak ile meşgul olmuştur. Ömrünün sonuna doğru eserlerini yazmak, yazılan kısımları kontrol etmek gibi işlerle zamanını geçiriyordu (Yıldırım, 1998).

İbnü'l-Arabî tasavvuf geleneğinde önemli bir yere sahiptir. Onunla beraber tasavvuf, erken dönem tasavvuf geleneğinden farklılaşarak düşünce ve yaklaşım olarak entellektüel seviyeye taşınmıştır. İbnü'l-Arabî ve Sadreddin el-Konevî, Gazalî'yle başlayan bu süreci tamamlamıştır (Köker, 2021). Onun yola çıkış noktası felsefe-akıl-hikmet ilişkisinden ibarettir. Nitekim, bir çok defalar hikmet deyimini kullanmasına karşılık, felsefe kelimesini çoğunlukla ılımlı bir tenkide tabi tutmaktadır (Yıldırım, 1998). Yıldırım (1989), Arabî' ye göre filozofların her söylediğinin yanlış olmadığını, filozofların kafir sayılamayacağını ve sufinin onlar gibi düşünmesi sufiyi dinden çıkarmayacağını belirttiğini söyler. Bunlardan yola çıkarak Arabî'nin felsefeye ılımlı yaklaştığı sonucuna varabiliriz. İbnü'l-Arabî'ye göre hakikate ulaşmanın yolu akli bilgiyle değil, keşf ve marifet ile mümkündür. Sûfî, manevî yolculuk (seyr u sülûk) sürecinde nefis terbiyesi ve kalp arınmasıyla hakikati idrak eder. Bu idrak, yalnızca bireysel değil, aynı zamanda kozmik bir bilginin (ma'rifetullah) kazanılması anlamına gelir (Özdemir, 2010: 77-81).

Onun dua metinlerine yönelik çalışmaları da tasavvuf anlayışının bir parçasıdır. Evrad ve hizb türü metinleri, hem kişisel manevî yolculuğu hem de müridlerin günlük ibadet pratiği için düzenlemiştir. Bu dualar, İslâm coğrafyasının farklı bölgelerinde şerh edilmiş, tercüme edilmiş ve istinsah edilerek günümüze kadar ulaşmıştır. Dolayısıyla İbnü'l-Arabî'nin dua mirası, onun teorik düşüncesinin yanında pratik tasavvuf anlayışını da yansıtmaktadır.

Bir disiplin olarak tasavvufun Kur'an tarafından meşru sayılmasına gelince, İbnü'l-Arabî bu konuda en küçük bir işaret bulduğu anda Kur'an'ın otoritesine başvurmakta güçlük çekmez (Affifi, 1998). Tabi Kur'an bunu açık bir şekilde kabul edip reddetmez. Allah kelamı olması bakımından Kur'ân ayetleri arasında bir üstünlüğün bulunmadığından bahseden İbnü'l-Arabî, ayetler ve sûreler arasındaki derece farklılığına dikkat çekmiştir (Sak, 2024). Hizbe bakıldığında genel yapısının Allah'ın isimlerinden ve ayet parçalarından oluştuğu görülmüştür. Hizbde geçen Allah isimlerinden bazıları: Yâ Subbûh, Yâ Kudûs, Yâ Hayyû, Yâ Kayyûm, Yâ Halîmü, Yâ Settârü Yâ Muhîtû, Yâ Kâdirû... Hizbde geçen bazı ayet parçaları: Kehf suresi 39. ayet “Mâşâallâhu lâ kuvvete illâ billâh.”, Âl-i İmrân suresi 103. ayet “Ve'tesimû bihablillâhi...”, A'râf suresi 26. ayet “Zâlike hayrun zâlike min âyâtillâhi.”... Buradan Allah'ın sıfatlarıyla, onun kelamıyla yine ona dua etmenin önemi anlaşılmaktadır.

Sonuç

Bu çalışma, Muhyiddin İbnü'l-Arabî'ye ait Devri'l-A'lâ duasının Hüseyin b. İsmail b. Hüseyin el-Hisârî tarafından yapılmış Türkçe şerhinin farklı nüshalarını tanıtmayı ve bu nüshaların tasavvufî literatürdeki yerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Dua metni, İslam dünyasında yaygın hizb geleneğinin bir parçası olarak, bireysel ve toplumsal dinî tecrübeye yön vermiştir. Hisârî'nin şerhi, yalnızca dua cümlelerinin anlamlarını açıklamakla kalmamış aynı zamanda bu duaların hangi amaçlarla ve hangi durumlarda okunabileceğini de belirtmiştir. Ayetlerle verilen örnekler sayesinde söylenilenlere dayanak oluşturulmuştur. Böylece eser, hem dil tarihi hem de dini-tasavvufî pratikler açısından önemli bir kaynak haline gelmiştir.

İncelenen altı Türkçe nüsha, hem yazım teknikleri hem de içerik bakımından bazı farklılıklar taşımaktadır. Nüshaların karşılaştırılması sonucunda, genel olarak iki grup öne çıkmaktadır:

1. Bursa İnebey nüshaları (B1, B2, B3): Daha ziyade klasik nesih hattıyla yazılmış, kırmızı mürekkep kullanımı ve ayetlerin yazım biçimiyle birbirine yakın özellikler göstermektedir. Bu nüshalar, şerhin şematik ve dilsel yönünü koruma çabasıyla hazırlanmış, istinsah sırasında açıklamalara yer yer eklemeler yapılmıştır. Bu gruptaki nüshaların birbirlerine yakın özellikler göstermesinin bir nedeni de yazılış tarihleri arasındaki farkın az olmasıdır.

2. Diğer nüshalar (AE, K, AA): Millet, Kastamonu ve Milli Kütüphanede yer alan bu nüshalar, yazım tarzı, ayetlerin sunuluş biçimi ve özellikle eklenen ilaveler bakımından farklılık göstermektedir. AE nüshasının sonuna Haşr suresinin ayetlerinin eklenmesi, K nüshasının talik kırmasıyla yazılması veya AA nüshasında bazı ifadelerin farklı aktarılması, bu grubun daha serbest istinsah örnekleri olduğunu göstermektedir. Bu grupta yer alan K nüshasının istinsahıyla ilgili bilgiye yer verilmemesi bu nüshanın Hüseyin b. İsmail b. Hüseyin el-Hisârî'nin kaleminden çıktığını düşündürmektedir. Yine bu nüshada tarihin belirtilmemesi, onun diğer nüshalardan daha eski tarihli olabileceğini düşündürmektedir. Elde edilen nüshalar arasında en eski tarihli olan (K nüshası hariç) AA nüshasıdır.

Bu gruplandırma, nüshaların yalnızca birebir kopyalar olmadığını aksine müstensihlerin dönemin ilmî, estetik ve pratik ihtiyaçlarına göre esere şekil verdiklerini ortaya koymaktadır. Bu da şerhin dolaşım sürecinde farklı yorumların ve kullanım biçimlerinin varlığını düşündürmektedir. Eserin üç Arapça, altı Türkçe nüshasının olması duanın hem Türk hem de Arap çevrelerindeki önemini yansıtmaktadır.

Sonuç olarak, Şerhu Hizbi'd-Devri'l-A'lâ'nın altı farklı nüshasının incelenmesi, hem tasavvufî dua geleneğinin çeşitliliğini hem de Osmanlı yazma kültürünün zenginliğini gözler önüne sermektedir. Eser, dua literatürünün anlaşılması bakımından sadece dini değil aynı zamanda edebî ve dilsel bir değer de taşımaktadır. Bu metinlerin gün yüzüne çıkarılması ve akademik çalışmalara kazandırılması hem İbnü'l-Arabî'nin evrad anlayışının daha geniş bir perspektifle anlaşılmasına hem de Osmanlı dönemi dua kültürünün daha derinlemesine incelenmesine katkı sağlayacaktır. Bu yolda yapılan bu çalışmanın yapılacak olan diğer çalışmalara kolaylık sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Affıfı A. E. Muhyiddin İbn-i Arabî'de Tasavvuf Felsefesi. (Çev. M. Dağ) Kırkambar Yay. İstanbul 1998.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2024). *Kur'an Yolu Meali*. Mega Basım Yay. İstanbul 2024. Sy. 365.
- Hüseyin b. İsmâ'il b. Mustafa el-Hisârî. *Terceme-i Keşfü'l-Kurûb Şerhu Devri'l-A'lâ*. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/457910>
- Hüseyin b. İsmâ'il b. Mustafa er-Rûmî el-Hisârî. *Keşfu'l-Kurûb fî Fethi Cemî'i'l-Ebvâb ve'l-Lugûb*. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/590810>
- Hüseyin b. İsmâ'il el-Hisârî. (1269). *Şerh-i Hizbü'd-Devri'l-A'lâ*. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/166249>
- Hüseyin b. İsmail b. Hüseyin el-Hisârî. (15 Safer 1255). *Şerh-i Hizbü'd-Devri'l-A'lâ*. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/26186>
- Hüseyin b. İsmail b. Hüseyin el-Hisârî. (19 Şevval 1265). *Şerh-i Hizbü'd-Devri'l-A'lâ*. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/26187>
- Hüseyin b. İsmail b. Hüseyin el-Hisârî. (23 Cemaziyelahir 1230). *Şerh-i Hizbü'd-Devri'l-A'lâ*. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/26188>
- Keklik, N. (1966). *Muhyiddin İbn'ül-arabi: Hayatı ve Çevresi*. İstanbul: Büyük Matbaa. Sy.57
- Köker, Yasemin (2021). Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin Vahdet-i Vücut Düşüncesinin Ayetleri Tefsirindeki Yeri. Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Mahmud Erol Kılıç, "İbnü'l-Arabi, Muhyiddin", içinde TDV İslam Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20: 493; Addas, İbn Arabi, 238.
- Namlı, Ali. 2019. Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sûfiler, *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi*, 2019, sayı: 37, s. 91-96.
- Özdemir, Mehmet. "İbn Arabî'nin Tasavvuf Anlayışında Marifet ve Keşf." *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 11/25 (2010), 75-90.
- Roderic H. Davison (1999). 19.yüzyılda Hristiyan-Müslüman Eşitliğine Karşı Türklerin Tutumları. *Belleten*, 63(), 229-252. doi:10.37879/belleten.1999.229
- Sak, Hasan İslam. "Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin Kur'an ve Tefsir Telakkisi". *Akif* 54/1 (Haziran2024), 35-55. <https://doi.org/10.51121/akif.2024.54>.
- Yıldırım K. (1989). *Muhyiddin İbn'ül-Arabi ve Sistemi (Gazzali, Sühreverdi, Mevlâna ve Konevi ile Mukayeseler)*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe (Türk-İslam Düşüncesi Anabilim Dalı), İstanbul.
- Yıldırım, K. (1998). İbnü'l Arabî'nin Kültürümüzdeki Yeri Ve Önemi. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 4(4), 30-35.
- İnternet Kaynakları
- URL 1: <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibnul-arabi-muhyiddin>, Erişim Tarihi:10.09.2025

URL 2: <https://www.islamveihsan.com/muhyiddin-ibn-arabi-kimdir.html>, Erişim Tarihi:10.09.2025

URL 3: <https://islamansiklopedisi.org.tr/el-futuhatul-mekkiyye>, Erişim Tarihi:23.08.2025

URL 4: <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibnul-arabi-muhyiddin> Erişim Tarihi:24.09.2025.

URL 5: <https://islamansiklopedisi.org.tr/vird>, Erişim Tarihi:24.09.2025